

ANTWERPEN

TIJDSCHRIFT DER STAD ANTWERPEN

EERSTE JAARGANG

1955

ANTWERPEN

DIENST VOOR PROPAGANDA EN TOERISME, PELIKAANSTRAAT, 6

1955

Uitheems tin in onze Antwerpse Musea

door G. SIMONS, Oudheidkundige Musea

ALS STILLE EN GEDIENSTIGE VRIENDEN hebben tin¹ en mens in de loop der tijden samengeleefd. Uit prehistorische paalwoningen werden reeds tinnen opschikartikelen opgegraven; insgelijks opgedolven werden voorwerpen uit de Romeinse en Frankische periodes; van de Middeleeuwen stammen ondermeer veldflessen en pelgrimkentekens; de volgende eeuwen zorgden voor tin dat zowel in huis, in de herberg, als in de kerk te pas kwam. Met de huiselijk aangelegde Biedermeier-tijd nam de miskening en wat later de vergetelheid een aanvang.

Van het Romeinse tin, hoe uiterst zeldzaam ook, kan men zich een idee vormen dank zij de opgegraven voorwerpen, ondermeer te Appleshaw en Hampshire, welke in het British Museum te Londen bewaard worden. In de tintoonstelling, te Delft in 1950 gehouden, was er eveneens een (vermoedelijk) Romeinse vaas te zien, een parel uit de uitzonderlijke collectie A.J.G. Verster.

De vroege middeleeuwen brachten vooral cultusvoorwerpen voort. Middeleeuwse tinnen kelken komen weinig voor omdat de geestelijke overheid sterk aandrong op het gebruik van zilver voor dergelijke objecten. De in Frankrijk weergevonden kelken zijn meestal uit graven afkomstig, wat doet veronderstellen dat het toen de gewoonte was kelken (als symbool van het priesterschap) mede met de overleden priesters te begraven. Deze symbolen worden beschouwd als één der oudste van de tot nu toe opgedolven religieuze voorwerpen. De meeste dagtekenen uit de XIIe of XIVe eeuw. Verder zijn ons ook nog voor deze periode tinnen ampullen en waterketels (welke in de sacristië hingen) bekend. Het tijdperk van de XIIIe tot de XVe eeuw wordt in het Vleeshuis vertegenwoordigd door een negental pelgrimage-souvenirs. Meestal is hierop de kruisdood van Christus weergegeven. Ook de beeltenis van Onze-Lieve-Vrouw komt herhaaldelijk voor. Ondanks hun hoge ouderdom is de materiële toestand van deze pelgrimplaatjes nog goed te noemen. Langzamerhand was men naast liturgische ook gewone gebruiksvoorwerpen gaan vervaardigen. In Frankrijk, in de XIVe eeuw, was het gebruik van tinnen huisraad van bij de adel doorgedrongen tot in de boe-

renstand. Van dit tijdvak getuigen hoofdzakelijk borden, zoutvaten en drinkgerei. De oudste bewaarde gildekannen dateren eerst uit de XVe eeuw. Het museum Vleeshuis bezit er, zij horen echter thuis in de XVIIe eeuw. Het zijn Duitse gildekannen, de z.g. 'Schleifkannen', waarover verder uitgebreid wordt. Op dit tijdstip bestond er zeker in Augsburg en Neurenberg, in Rusland en in de Scandinavische landen een intense tinverwerking. De Nederlanden mogen hierbij niet achteruit geplaatst worden.

De nu aantredende XVIe en XVIIe eeuw vormen de bloeiperiode van het tinnen gebruiksvoorwerp. Aanvankelijk waren de vormen van deze voorwerpen nagenoeg nog dezelfde als in de laatste eeuwen van de middeleeuwen. Van tin uit vernoemd tijdperk is het Vleeshuis wel het beste van alle andere Antwerpse musea voorzien. Wij doen een selectie en vermelden de vrij grote balustervormige kan, herkomstig uit de Abdij van Bischofswerda (Saksen). Een waaiervormige duimrust of 'klauw' aan het deksel (om dit dus op te lichten) geeft aan deze kan een gemoedelijk voorkomen, terwijl een bloemmedaillon op de bodem nog immer wenkt (begin van de XVIe eeuw)². Er is ook nog een buikige Keulse kan met wapen (2^e helft van de XVIIe eeuw), een cilindervormige Duitse gildekan met op het grondvlak een medaillon: Christus aan het kruis (XVIIe eeuw) en de Duitse *Schieheimerkirche* (vermoed. XVIIe eeuw)³. Een rijzige Zwitserse kan uit de XVIIe eeuw trekt, ten slotte, nog even de aandacht door het dolfsijntje op haar deksel en haar besterd wapen.

In de raadzaal van het Nationaal Scheepvaartmuseum is er ook en zelfs XVIe-eeuws tin aanwezig. Daar immers prijkt een grote Duitse schenkan, mooi geprofileerd en van een pittoresk handvat voorzien. Een groot medaillon, hetwelk de rijksadelaar weergeeft, versiert er de bodem⁴. Het Rubenshuis en het Museum voor Folklore mogen zich ook in het bezit van zestiende- of zeventiende-eeuws tin verheugen. Zo pronkt het eerste met een paar gotische kandelaars en het tweede – samen met het Museum Plantin-Moretus – met een rechthoekig inkstel met XVIIe-eeuwse allures.

Door het ontginnen van tinmijnen, bv. in Oost-Indië,

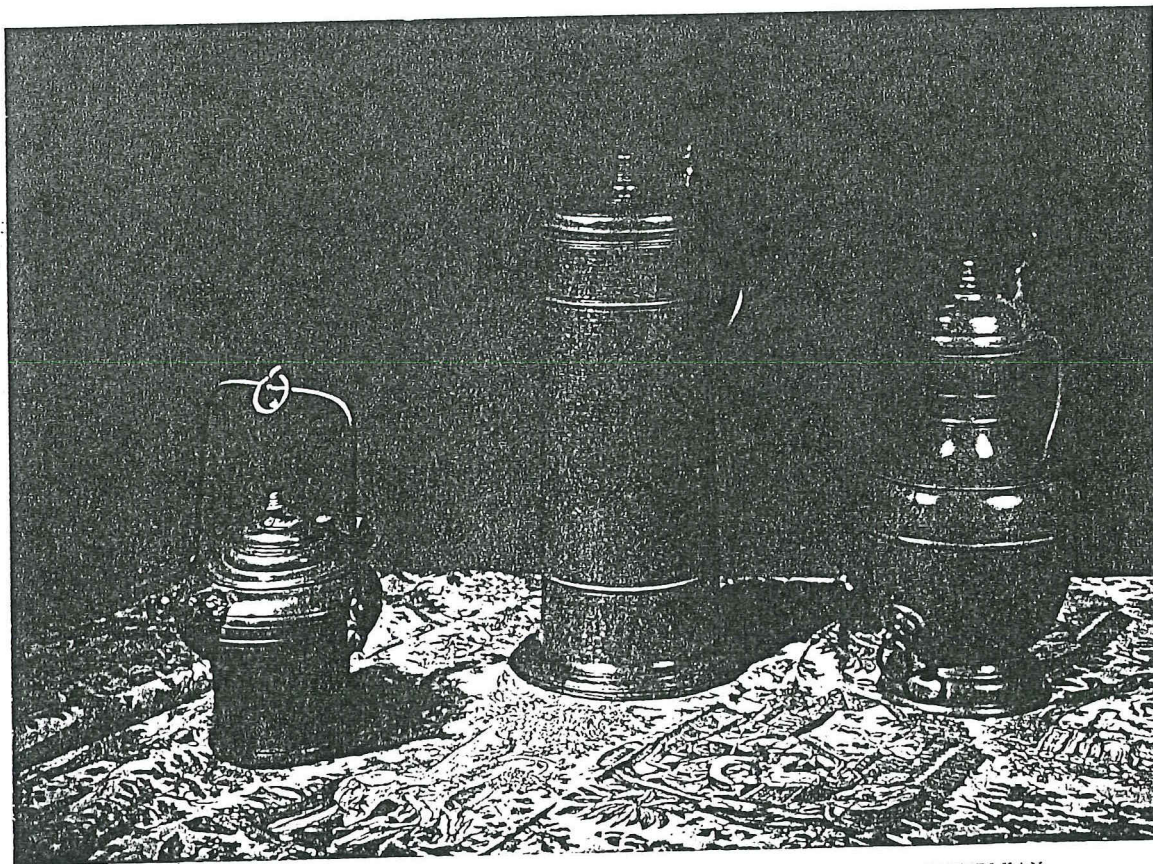
FERDINANDSCHOTELTJE
Neurenberg, 1^e helft XVIIe eeuw.
Museum Vleeshuis.

DRINKKANNETJE
vermoed. Neurenberg, 1^e kwart XVIIe eeuw.
Museum Mayer van den Bergh.

SULTANSCHOTELTJE
2^e kwart XVIIe eeuw.
Museum Mayer van den Bergh.

was tin goedkoper geworden en de ervaring had ondertussen geleerd dat ermede een grote verscheidenheid van objecten kon bereikt worden. De tinnegieters werden nu ondernemend en begonnen zich op het vervaardigen van luxevoorwerpen toe te leggen. Naast voorwerpen met gegraveerde versiering ontstonden er meer en meer met reliëfversiering. Men kende hoog en laag reliëf. Frankrijk en het *Edelzinn* prachtig werk geleverd. De grootmeester is ongetwijfeld de Franse graveur François Briot met als epigoon de Duitser Casper Enderlein. Beiden hebben een *plat de la Tempérance* gecreëerd en zijn voor dit gewrocht beroemd geworden. De 'Matigheid' wordt hierin verpersoonlijkt door een verrukkelijke vrouw. De figuur, die de matigheid uitbeeldt bij Enderlein, is zwaarder van uitvoering dan bij Briot. Onze Antwerpse musca bezitten spijtig genoeg niet zoals het Amsterdamse Rijksmuseum, een Temperantia-schotel maar wel bewaren het Museum Vleeshuis en het Museum Mayer van den Bergh samen vier Duitse edeltinborden. De mooiste en best bewaard

gebleven exemplaren zijn van Neurenberg afkomstig en dateren uit de eerste helft van de XVIIe eeuw. Het zijn twee z.g. Ferdinandschoteltes, varianten van de *Gustav Adolf Teller* en van het z.g. Sultansbordje. Elk van de vermelde musca bezit er één. Op de bodem van deze, allebei dezelfde, bordjes bemerkt men een medaillon met Keizer Ferdinand II (?) te paard, met in de rechter bovenhoek de rijksadelaar. Op de platte 'rand' zes ovale medaillons met de keurvorsten, ondermeer van Saksen, Spiers, Brandenburg, Bohemen, Beieren. Deze medaillons worden gescheiden door een grotesk ornament. Deze schoteltes zijn gemerkt in het centraal medaillon⁵. Het derde exemplaar is eveneens een Ferdinandschotelte en heeft nagenoeg hetzelfde uitzicht als het voorgaande. Enkel stelt het centraal medaillon ditmaal keizer Ferdinand III voor, waarbij dit keer een opschrift. In tegenstelling met de vorige draagt de keizer hier geen stolpkraag doch wel een wereldbol. De adelaar is vervangen door een wapenschild. Dergelijke bordjes zijn een herinnering aan de Dertigjarige Oorlog (1618-1648). Vermits

DRINKWATERHOUDER
Zwitserland, einde XVIIe eeuw.
Museum Vleeshuis.

GILDEKAN
Duitsland, einde XVIIe eeuw.
Museum Vleeshuis.

DEKSELKAN
Keulen, 2^e helft XVIIe eeuw.
Museum Vleeshuis.

bij dit gehavend plakje geen merk te bespeuren valt, kunnen wij het niet nader dan als Duits localiseren⁶. Van het vernoemde Sultansbordje is een goed voorbeeld te vinden in het Museum Mayer van den Bergh. Ook hier bemerkt men op de bodem een medaillon: – de sultan van Turkije te paard. Een opschrift neemt hieromtrent alle twijfelweg. Zes ovale medaillons, die vorsten voorstellen, verlevendigen de rand. Het schoteltje dateert uit het tweede kwart van de XVIIe eeuw⁷. Men is het er verder over eens dat deze aangehaalde sierborden vooral uit Neurenberg en Saksen werden geëxporteerd.

Het Museum Mayer van den Bergh neemt trouwens, wat het edeltin betreft, een bijzondere plaats in. Het bezit nog een vermoedelijk Neurenbergs drinkkannetje, *Deckelkrug* genaamd, met arabeskenversiering in reliëf (eerste kwart XVIIe eeuw) en last not least 60 loden z.g. *Flötner Plaketten*, waaronder er 51 met zekerheid aan deze kunstenaar, zo representatief voor de reliëf- en ornamentversiering, kunnen toegeschreven worden. Deze plaquettes zijn metaphorische voorstellingen, hier van de hemel-

lichamen, de muzen, de deugden, de zintuigen of afbeeldingen van Oud-Duitse vorsten, enz.⁸

Zeer bekend, nog steeds in Duitsland, in de XVIIe eeuw, waren de grote gildebekers op voet, die enigszins aan de moderne *coupes* van wielrenners doen denken. Op deze gildebekers prijken de namen van meesters en gezellen, welke vaak op losse schildjes gegraveerd zijn en rond de 'kom' van de beker hangen. Boven deze bokalen bemerkt men meestal een beeldje: 'de cnaep', die als vaandrig of schildhouder fungeert. Bij optochten werden deze z.g. *Willkommen* als een standaard voorop gedragen. Onze Oudheidkundige Musea bezitten een drietal *Willkommen*, waarvan de oudste zich in het Vleeshuis bevindt. Deze beker draagt het jaartal 1625 en bezit vooral door het aanbrenge van zes bollen een monumentaal deksel, dat bovendien nog bekroond wordt door een mannenfiguur. Rond de 'kom' liggen twee banden. In de hoogste aangebrachte band zijn er zeven, in de lager aangebrachte acht hanggaatjes voor naamschilden te bemerken⁹. Het tweede exemplaar, eveneens bewaard

in het Vleeshuis, is een twee-en-vijftigtal jaren jonger dan het vorige. Acht leeuwenkoppen geven aan dze grillig-gevormde beker een decoratief maar tevens een vreesaanjagend uitzicht, terwijl de staande figuur op het platte deksel meteen van de ganse bokaal een schilderachtig ding maakt. De tekst beslaat hier de ganse 'hals' en spreekt in dankbare herinnering van het Timmermansgilde van Schleitz (Duitsland)¹⁰. De jongste der *Willkommen*, afkomstig van het Kuipersgilde van de stad Bingen (Hessen), aanwezig in het Museum voor Folklore, draagt maar driemaal het jaartal 1709. Het hooggewelfd deksel wordt bekroond door de 'knaap', die een tinnen vaandel met koperen staf in de hand houdt. Aan de 'kom' vier leeuwenkoppen waaraan de naamschildjes ditmaal niet ontbreken. Dit alles wordt herhaald aan de halsrand van deze beker¹¹.

Haast even representatief als de *Willkommen* waren de *Schleifkannen* eveneens uitgedost met allerlei inscripties. Vermits het schenkkannen waren waaruit het bier in bekers of kroezen werd gegoten is er aan de voorzijde een, meestal koperen, kraan bevestigd. De kannen bereiken gemakkelijk een hoogte van 50 cm. Ditmaal mochten onze musea niet voor die van het buitenland onderdoen want in het Museum Vleeshuis vindt men prachtige specimens. Allereerst trekt daar een zeventiende-eeuwse *Schleifkann* uit Neurenberg de aandacht door haar zee-meermin, die als kraansleutel dienst doet. Deze kan is in conische vorm opgevat, de ietwat uitzwenkende bodem wordt gedragen door drie schildhoudende leeuwjes. Op het bolle deksel een krijger met Duits schild, waarop twee dieren een gespoorde laars omhoog tillen. Het rondend handvat, dat gemerkt is met het Neurenbergs wapen, wordt versierd door een kindermasker. Op de bodem van deze kan, een bloem in reliëf. Deze schenkkann meet 62 cm. hoogte¹².

Het andere exemplaar is wat jonger en gedateerd: 1726. Hier is de kraansleutel een dolfinjtje. Het kegelvormige lichaam rust op drie engelenhoofdjes op bol. Een leeuw met ovaal en gebogen blazoën troont op het deksel. Op dit rijk geornamenteerde wapen komt de voorstelling van een vreedzame os en een minder vreedzaam slagernes voor. Dit wapen doet veronderstellen en de voorkomende tekst bevestigt zulks, dat deze kan het eigendom was van een beenhouwersgilde. Een rondend handvat leidt naar een liervormige 'nok', waarop leeuwenmaskers. Op de bodem van deze kan is geen medaillon aanwezig; zij heeft een hoogte van 56 cm.¹³. De afmetingen van beide besproken kannen doen denken aan de nog andere bestaande schenkkannen, waarvan Baerdt eens dichtte:

'Men steekt servetten in de kan,
En tap-se dan nogh hallef man'.

In het Vleeshuis is er verder nog een 'pot', die zeker niet weinig problemen oplevert. Het gaat hier om een

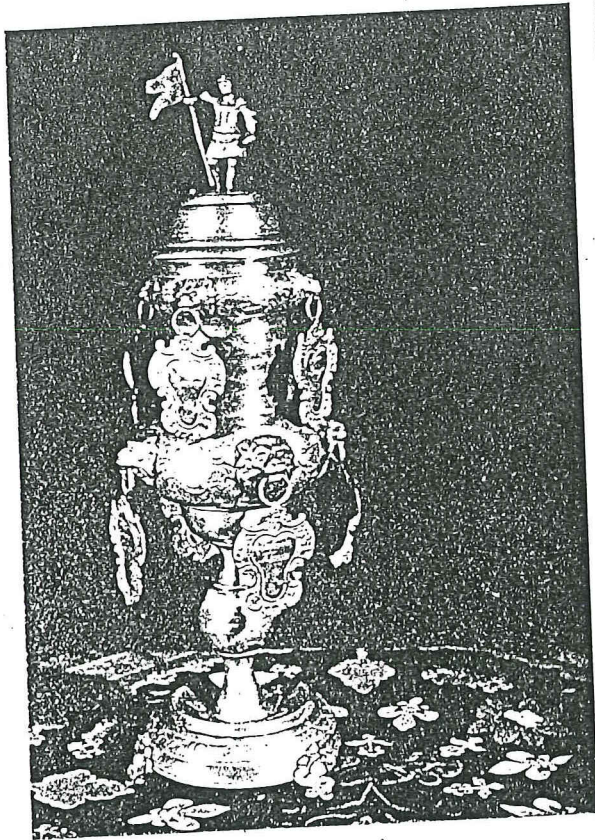
Zwitsers stuk, daterend van het einde der XVIIe eeuw: verticaal uitgebouwd reservoir voorzien van een als die-renkop opgevatte tuit en verder van twee maskers, waarin een ijzeren hengsel draait. Deze pot heeft een gewelfd deksel en op de bodem een medaillon: een klimmende leeuw. Engelse specialisten noemen dergelijke voorwerpen: Vlaamse theepotten. De Hollandse verzamelaar A. Verster bestreed in 1928 deze opvatting en sprak van olielampen¹⁴. Volgens een mondelinge mededeling van de Antwerpse oudheidkundige L. Kesteloot, verstrekt in 1951, betreft het hier drinkwaterhouders.

Zeer typisch voor de XVIIe eeuw zijn nog de 'kardinaalsborden of -schotels'. Hun pittoreske benaming danken zij aan... hun voorkomen. Inderdaad hebben deze eigenlijke vleesschotels uit praktische redenen het model van een omgekeerde kardinaalschoed. Het midden heeft een bolvormige verhoging en de rand heeft een lichte buiging. Daar reeds toen de gewoonte bestond van tafelgerei met het familieblazoën te 'tekenen' was de brede rand een zeer geschikte plaats om dit erop aan te brengen. Grote exemplaren werden bij de afwerking door hamering versterkt. Deze kardinaalsborden zijn vooral omwille van hun zuivere verhoudingen het ideaal van elke vrij goed gefortuneerde verzamelaar. Het aantal pseudo-kardinaalsborden is dan ook legio. De mooiste kardinaalsschotel bevindt zich in het museum Vleeshuis. Hij is aan de binnenzijde gemerkt met een gekroonde Tudor-roos en stamt uit de XVIIe eeuw. De materiële toestand ervan is buitengewoon goed. De schotel heeft een diameter van 38,5 cm.

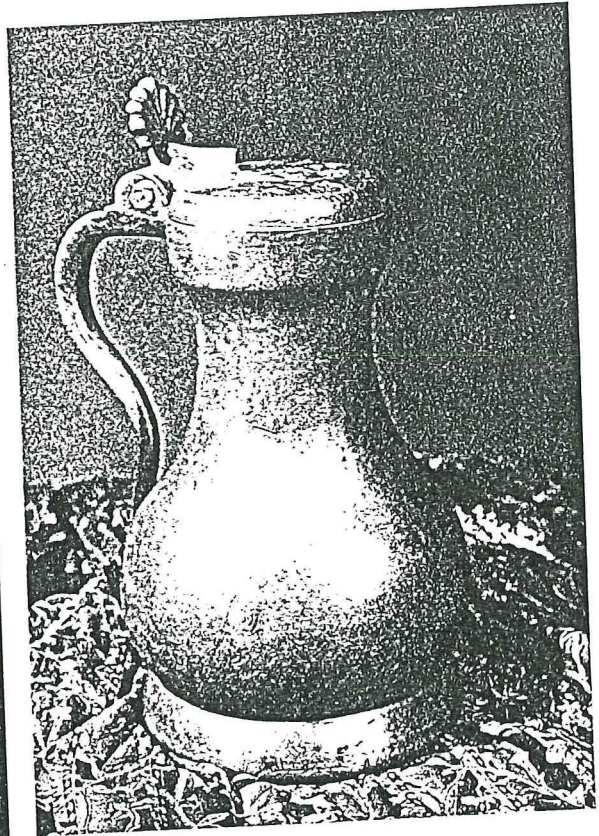
Werden dus in de ganse XVIIe eeuw tinnen borden en schotels zeer geapprecieerd, enkele jaren later durfde men reeds in het openbaar verkondigen:

'Tinne Borde Sijn Niet Goed
Om Dat Men Se Schuure Moet
Maar Een Bort Van Porecleyn
Wort Van 't Wasse Wit En Reyn'¹⁵.

Het was inderdaad een feit dat het tin langzaam maar zeker door porselein, aardewerk en glas verdrongen werd. In de XVIIIe eeuw kan men stilaan een industrialisering van de productie vaststellen. Zeer vele altaarkandelaars, ampullen, borden, lepels, kroezen, koffiekannen, groentenkommen, theepotten, tabaksdozen e.z.m. worden vervaardigd. Zoals reeds in de vorige eeuw kwamen er bij het tin al minder en minder anonieme 'auteurs' voor, deze ontwikkeling voltrekt zich in de XVIIIe eeuw en bereikt misschien haar hoogtepunt onder de Empire-tijd. De versiering in de XVIIIe eeuw beperkt zich tot graveerwerk. Bovendien vindt men nu zeer regelmatig tin dat door de Lodewijkstijlen of andere vreemde modellen beïnvloed is. Soms ontziet men zich niet tin te lakken. Het verloren gaan van een eigen tin- en locale stijl wijst erop dat een harde en bittere concurrentie niet van de lucht was en dat de tinnegieter alle zeilen moest bijzetten

'WILLKOMM'
van het Kuipersgilde van Bingen, Hessen, 1709.
Museum Folklore.

DEKSELKAN
uit de Abdij van Bischofswerda, Saksen, begin XVIe eeuw.
Museum Vleeshuis.

om in de belangstelling van het 'zeer geacht publiek' te blijven. Het is het Museum voor Folklore samen met het Vleeshuis-museum, die beide ons een redelijk gaaf beeld geven van wat in deze laatste eeuw als tin is tot stand gekomen. Hierbij kan men constateren dat er bv. werkelijk mooi rococotafelgerei is gemaakt. Tevens ontstonden in deze benarde tijd nieuwe voorwerpen nl. de ajourbewerkte olie- en azijnstallen met wit-blauw- of rood-glazen kruikjes en de meeste peperbusjes. Kaarspannen en kroezen schijnen zeer gegeerd te zijn. De vele achttiende-eeuwse objecten, aanwezig in beide vernoemde musea dwingen ons tot een strenge keuze. We vermelden alzo allereerst een imposante Duitse kruik versierd met het wapen van baljuw W. Courtz en gedateerd: 1725. Nog imposanter is de volgende, eveneens Duitse schenkan, in conische vorm. Het deksel met tuitplaatje en de afgeschuinde tuit wijzen er verder op dat we in de XVIIIe eeuw zijn aanbeland. Deze kan is van graveerwerk en jaartal (1771) voorzien. Beide aangehaalde kannen worden in het Vleeshuis bewaard¹⁶. Wat dan de achttiende eeuwse borden aangaat, moet

men beginnen met een god-dienstig specimen, hetwelk ons naar het Hebreeuwse Paasfeest voert. Het is nl. een bord dat diende om er de paasbroden op te leggen. Het voorwerp vertoont alle typische kenmerken van een achttiende eeuwse bord: vrij smalle, gebogen rand met aan de binnenzijde hiervan een duidelijk afgetekende versterkingsprofiel. De voorkomende zig-zaggraving maakt dit stuk zo interessant: op de 'bak' nl. een grote Davidster, waarin, boven een huizenrij, een vis afgebeeld is. De tekst op de rand vermeldt, tussen twee vogelfiguren, de naam: Jozef Pfeil en verder ook het ritueel van de ceremonie¹⁷. Vervolgens is daar een bord of schaalte, dat ons in het tweede kwart van de XVIIIe eeuw brengt. Dit rond bord heeft een vrij diepe 'bak', een licht-geprofileerde rand en rust op drie 'klaw met balvoeten'.¹⁸ Bij de talrijk aanwezige borden en schotels met gegolfde rand, in Lodewijk XV-stijl dus, zijn er enkele Duitse, charmerende voorbeelden van een bij uitstek schilderachtige stijl; deze stijl werd ook nog in de Biedermeier-tijd voor schotels toegepast. In het Folklore-museum zijn er twee rococoschotels waarop de inscriptie:

'Présenté à Mr Frapet par ses ouvriers en l'honneur de St. Eloi en 1833'. Onder de vrij vele rococo olie- en azijnstellen, welke in onze musea voorkomen is er een zeer goed exemplaar, dat van Londense herkomst is en dat bewaard wordt in het Museum Vleeshuis. Bij dergelijke stellen ontbreken, ook hier, meestal de flesjes en de peperstrooier. De ajourbewerkte houders verlenen aan deze voorwerpen een bijzondere gratie; even gratievol zijn ook de pepervaatjes uit dezelfde periode met hun ajourbewerkt deksel. Ook deze peperbussen zijn vertegenwoordigd in hoger genoemde musea: in het Museum voor Folklore is er zo een Duits, terwijl in het Vleeshuis-museum ook nog pepervaatjes in Lodewijk XVI-stijl zijn. Sommige nemen suikerstrooiers wel eens voor 'boerse peperbussen'. Het Folklore-museum bezit een suikerstrooier van Rocaanse afkomst. Dit museum heeft een nogal laat Engels *Mastersalt*; dergelijke grote zoutvaten werden bij de maaltijd vóór de huisheer geplaatst. Het exemplaar van het Museum voor Folklore is in de vorm van een doorsneden halve bol met uitgesneden rand op ronde voet en dateert uit de XVIIIe eeuw¹⁹.

Een goed voorbeeld van achttiend eeuwse olielamp met-uurring vinden we in het Vleeshuis. Dergelijke lampen bestaan uit een glazen reservoir waarrond in de lengte een uurring ligt. Hieronder is een tinnen bek met ijzeren kern aangebracht, waarin de wick steekt. Deze bek vormt één geheel met de tinnen 'schacht' van de lamp. Al verlichtend duidde ze dus door haar olieniveau het uur aan.

Ten slotte, zijn er voor de tweede helft van de eeuw nog enkele fraaie voorwerpen: een tabakspot met medaillons en festoenen (Louis XVI-stijl) in de musea Vleeshuis en Mayer van den Bergh; een ovale geprofileerde bonbondoos in Lodewijk XV met imitatiezilvermerken; een Lodewijk XVI-altaarcarrillon; een paar kandelabers, waarvan de versiering bestaat uit Christus-busten, vogelen en leeuwenpoten. De laatst vermelde stukken werden ondergebracht in het Vleeshuis. Alle zijn ze vermoedelijk van Franse oorsprong.

De empiretijd bracht een vermoedelijke en een alleszins kortstondige wederopleving. Door de heropening van de kerken bestond er grote vraag naar liturgische voorwerpen. Vooral godslampen en kandelaars kwamen in aanmerking. Ook zeer vele stelen tinnen maten: van *double litre* tot en met *centilitre* die momenteel zo gewild zijn, werden toen gegoten. Deze op regelmatige tijdstippen wettelijk geijkte maten prijkten bij apotheker en herbergier. Van de vele maten, bewaard in onze musea, is er slechts één zeker van buitenlandse herkomst. Het gaat hier over de *double litre*-maat bij ons 'stoopt' genoemd van Leclerc uit Rijsel. Deze maat heeft een cilindervormig lichaam met een naar achter toe afglijdende schenkkraag, waarin het bolle deksel met eenvoudige 'klauw' past. Het rechthoekige handvat ontbreekt

hier niet. De maat is in het Museum Vleeshuis²⁰. Het empiretin had – algemeen gezien – en wel door de vrijwel karakterloze sfinxen, adelaars en sirenen, een deso-laar voorkomen.

In het tweede kwart van de XIXe eeuw, ten slotte, werd, vooral in Duitsland, tin nog slechts voor kleine voorwerpen, zoals bv. voor soldaatjes gebruikt.

Bij wijze van besluit, kunnen we nog even de nadruk leggen op het bijzonderste onder de vermelde voorwerpen. De vroege zestiende-eeuwse kan uit de abdij van Bischofswerda (Saksen) opent deze rij, dadelijk op de voet gevolgd door de Duitse schenkkraag met rijksadelaar op de bodem (XVIe eeuw) en de Duitse cilindervormige Gildekan van de XVIIe eeuw.

De laat-gotische kandelaars met hoge voet en daarvan als een spiegelbeeld gevormde vetvanger, vinden wij, haast identisch hetzelfde, terug in het rijksmuseum van Amsterdam en ondermeer ook in de verzameling A.J.G. Verster.

Terecht fier mogen het Museum Vleeshuis en het Museum Mayer van den Bergh zijn over, respectievelijk, de twee Ferdinandschotelletjes en het Sultanbordje met dekselkannetje in reliëf (XVIIe eeuw). In Nederland kunnen we – bij ons weten – van het Sultansschotelletje en het edeltinkannetje, telkens slechts één variant aanwijzen nl. een Neurenbergs Sultanbordje, dat zich, in 1950, in de collectie G.H. Leonhardt bevond en een eveneens Neurenbergse *Deckelkrug*, afkomstig uit de verzameling Verster.

Ook weer één variant slechts van één der aangehaalde *Willkommen* vermogen wij bij onze noorderburen terug te vinden. Deze maakt deel uit van de verzameling Verster. Het betreft hier een mooi – maar rekening houdend met het ook fraaie exemplaar uit het Vleeshuis, anno 1625 – vrij laat stuk, voorzien van het jaartal 1716.

Wat de *Schleifkannen* aangaat, hiervan zijn over onze noordergrens meerdere varianten aan te wijzen. Het Rijksmuseum te Amsterdam bewaart zelfs een Oost-Duitse *Schleifkanne* uit het midden van de XVIe eeuw. Deze allerprachtigste kan heeft een hoogte van 25 cm. en wordt gedragen door drie leeuwtjes. Het vroegste exemplaar van het Vleeshuis-museum, ook door drie leeuwtjes gedragen, stamt slechts zoals dit van A.J.G. Verster, uit de XVIIe eeuw en heeft een hoogte van 62 cm. De *Schleifkanne* van Verster is 56 cm. hoog.

Ten laatste treffen we van de geciteerde Keulse kan uit het Vleeshuis, tweede helft van de XVIIe eeuw, in de collectie Verster een, om zo te zeggen, identisch exemplaar aan. Komt op het Vleeshuis-exemplaar een gegraveerd adellijk wapen voor, bij dit van Verster integendeel, een vrij lange tekst, waarbij we leren dat de kan van het jaar 1689 is en het eigendom was van Simon Wolfgang, 'vader' van het Keulse Boekbindersgilde.

Wanneer wij tenslotte, onze bijdrage nogeens over-

SCHENKKAN
Duitsland. XVIe eeuw.
Nationaal Scheepvaartmuseum.

schouwen dan stellen we hierbij vast dat er zich in onze musea tin bevindt, afkomstig uit Frankrijk, Engeland, Duitsland en Zwitserland en dat de meeste, tevens beste voorwerpen herkomstig zijn uit Duitsland. Daarna volgen Frankrijk, Zwitserland en Engeland. De niet diepgaande vergelijkingen, gemaakt als slot van dit artikel, laten reeds uitschijnen hoe belangrijk deze voorwerpen zijn. Het zijn inderdaad 'allerkostelijkste' voorwerpen, alle gevormd in dit heerlijke, innige metaal: tin, hetwelk nochtans eens onze oude alchimisten noemden: *diabolus metallorum*.

NOTA'S

1. Als uithoeraans tin beschouwden wij alle producten, welke ontstonden buiten de grenzen van de Nederlanden zoals deze grenzen werden bepaald bij het 2^e Verdrag van Parijs (1815).
2. [Handschriftelijke inventaris der tinnen voorwerpen in het Museum Vleeshuis]. n^o O.A. 60.
3. *Idem*, n^o O.A. 63; SIMONS, G., *Tinnen voorwerpen in Stedelijke Antwerpse musea. Proefwerk voor de Middelbare School voor Opleiding van Bibliotheek-, Archief- en Museum personeel*, Antwerpen, 1951]. Steekkaarten n°s 67 en 30.
4. [Handschriftelijke inventaris... Mus. Vleeshuis]. n^o O.A. 61.
5. *Idem*, n^o O.A. 9. Het exemplaar van het Mus. Mayer van den Bergh werd ons signaleerd door dhr. J. De Coe (cat. n° 546a).

'SCHLEIFKANNE'
van een Duitse Beenhouwersgilde. 1726.
Museum Vleeshuis.

6. SIMONS, G., *Tinnen voorwerpen...* n° 195.
7. Catalogus n° 546b, werd ons signaleerd door dhr. J. De Coe.
8. Catalogus n° 554 en van 562 tot en met 621.
9. [Handschriftelijke inventaris... Mus. Vleeshuis]. n^o O.A. 70.
10. GENARD, P., *Catalogue du Musée d'Antiquités d'Anvers: 4e dr.*, Antwerpen, 1894, blz. 162, n° 143.
11. SIMONS, G., *Tinnen voorwerpen...* n° 72.
12. [Handschriftelijke inventaris... Mus. Vleeshuis]. n^o O.A. 67.
13. *Idem*, n^o O.A. 65.
14. VERSTER, A., *Oud Tin*, Maastricht, 1928, blz. 50, ill. n° 45.
15. [Handschriftelijke inventaris... Mus. Vleeshuis]. n^o O.A. 66.
16. Dit vers kwam voor op een monochroom Deltis bord, verm. in: [Catalogue de vente] *Musée Frans Claes*, II, Antwerpen, 1933, blz. 277, n° 2650, pl. 42.
17. SIMONS, G., *Tinnen voorwerpen...* n° 49.
18. [Handschriftelijke inventaris... Mus. Vleeshuis]. n^o O.A. 56.
19. Deze tekst werd vertaald door Rabbijn Botenberg, Antwerpen. Onze collega J. Beeckmans, van het Rubenshuis, bezorgde ons deze vertaling: [Inventaris van het Rubenshuis]. n^o G. 173.
20. [Inventaris... Rubenshuis]. n^o G. 23.
21. Museum voor Folklore, inventaris n^o A.F. 5786.
22. SIMONS, G., *Tinnen voorwerpen...* n° 105.

BIBLIOGRAFIE

- BAPST, G., *Etudes sur l'étain*, Parijs, 1884, en BERLING, K., *Altes Zinn*, Berlijn, 1919.